

Efes'te Kourotrophos Tanrıçaların İzinde

In Search of the Kourotrophos Goddess in Ephesus

Doç. Dr. Feriştah Alanyalı

Öz

Bu makale ile öncelikle, hamilelik, doğum ve loğusalık sürecine ait adakların, antik çağdaki yeri ve önemi ele alınırken, Efes kentinde sağlıklı bir hamilelik, doğum ve loğusalık temennisi ile Artemis ve Demeter-Persephone gibi kourotrophos tanrıçalara sunulan adaklar değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Efes, Kourotrophos, Artemis, Demeter-Persephone, Adak*

Abstract

In this article sacrifices of pregnancy, birth and puerpera in antiquity and the sacrifices for kourotrophos goddess' like Arthemis, Demeter – Persephone as a prayer for a healthy pregnancy, birth and puerpera in the ancient city of Ephesus are discussed.

Keywords: *Ephesus, Kourotrophos, Artemis, Demeter-Persephone, Sacrifice*

Giriş

Hamilelik, doğum ve loğusalık beraberinde bugün dahi kadınlar için birçok rizikoyu beraberinde getirmekle birlikte, hiç kuşkusuz antik çağın tıbbi koşulları içinde günümüzden çok daha tehlikeli olmalıydı. Küçük Asya'da ele geçen birçok mezar steli, hamilelik, doğum ya da loğusalık esnasında birçok kadının hayatını kaybettiğini açıkça göstermektedir (Dierichs, 2002, s. 87 vdd. Res. 49-61; s. 190 vd. Res. 112-113; Kongaz, 2002, s. 88 Res. K146). İşte bu sebeple kadınlar sağlıklı bir hamilelik, doğum ve loğusalık dileği

ile sonrada şükran duyguları ile Eileithyia, Artemis, Hera, Demeter, Aphrodite, İsis ve Asklepios gibi doğumla ilgili tanrılara, tanrıçalara ve tüm Kourotrophoslara kurbanlarını ve adaklarını hiç ihmal etmemişlerdir (Binder, 1976, s. 75 vd; Pingiatoglou, 1981, s. 91-99, 144 vd; Petersmann, 1987, s. 192 vd; Simon, 1987, s. 161 vd; Dierichs, 2002, s. 221-236 ve 237-244; Soykal-Alanyalı, 2005c, s. 299).

Antik çağda Hamilelik ve doğum için çok çeşitli görünüşleri ve çok farklı etkileri olan amuletlerin kullanımını oldukça yaygındır (Eckstein ve Waszink, 1950, s. 398 vdd.; Binder, 1976, s. 49, 59, 94; Nilsson, 1992, s. 199 vdd.; Dierichs, 2002, s. 75 dpn. 12, s. 207; Soykal-Alanyalı, 2005c, s. 299). Bu amuletleri muska ya da nazarlık gibi düşünebiliriz. Kartal taşı, yeşim taşı ve yakut gibi değerli taşlardan yapılan amuletler mevcuttur (Binder, 1976, s. 94 vd.) Gebelik sırasında düşük tehlikesine karşı en sık kullanılan kartal taşından yapılan amuletlerdir. Doğum sırasında, doğum yapan kadının baldırına bağlanan yeşim taşından amuletlerin doğumu hızlandırdığına, yakut amuletlerin ise doğumu kolaylaştırdığına inanılırdı. Metaller arasında ise en etkili olarak altın amuletler görülmüştür. Doğum yapan kadınların betimlendiği, terrakotta amuletler de arkeolojik buluntular arasında küçük ama önemli bir grubu oluşturmaktadırlar (Dierichs, 2002, s. 73 vdd.; Soykal-Alanyalı, 2005c, s. 295 vdd.).

Doğum sırasında demonların esasen kötü ruhların kovulması oldukça önemli bir detaydı. Bu amaçla doğum yapılan odanın karasakız ile ovulması, ya da odanın içinde ya da önünde gürtlü yapılması adetlendi (Binder, 1976, s. 92). Bazen sarımsak ve soğanın keskin kokuları da bu demonların kovulmasında etkili bir yöntem olarak görülmüştür.

Doğum sırasında saçların, kemerin, saç bandının, göğüs bandının açık olması gerekirdi, düğümlü, bağlı yada kapalı olan her şeyin doğumu güçleştirdiğine inanılırdı, bu sebeple doğum sırasında bağlı, kapalı, düğümlü hiçbir şey bulunmamalıydı (Binder, 1976, s. 93 vd.; Simon, 1987, s. 163; Nilsson, 1992, s. 114 vd.). Bu sebeple Ge başta olmak üzere diğer doğum tanrıçaları da genellikle açık saçlarla betimlenmişlerdir. Aynı şekilde doğuma yardım edenlerinde elleri ve avuçları da kapalı olmamalıydı.

Doğumdan sonra, dünyaya gelen çocuk erkekse kapının üstüne zeytin dalı, eğer kız ise yün iplikler asılması adettendi (Binder, 1976, s. 86; Eitrem, 1977, s. 66, 72.2; Zaidman ve Pantel, 1994, s. 67). Zeytin dalı vatandaşlığın ve medeni hayatın simgesi olarak, yün iplikler ise Gynaikeion'da¹ çalışkanlığı sembolize etmekteydi (Rachet, 1999, s. 133).

Antik çağda doğum ve ölüm beraberinde *miasma* yani kirliliği getirdiğinden doğum ve ölümden sonra mutlaka arınmalıydı (Binder, 1976, s. 85 vdd.; Burkert, 1977, s. 133, 146, 163; Eitrem, 1977, s. 173 vdd. özellikle 175; Zaidman ve Pantel, 1994, s. 67; Nilsson, 1992, s. 93, 95). Özellikle doğumdan sonra doğum yapılan evin, loğusanın, bebeğin ve doğuma yardım eden herkesin arınması, bunun içinde arınma ritüellerinin yerine getirilmesi bir zorunluluktur (Nilsson, 1992, s. 95, 101 vdd.). Her kent bu temizliği, esasen arınmayı kanunlarla belirlerdi, çünkü bir evdeki kirlilik tüm kenti kirletmek için yeterlidir.

Doğumu takip eden 5. günde Amphidromia adı verilen bir tören yapılır (Nilsson, 1906, s. 115 vd.; Binder, 1976, s. 88; Burkert, 1977, s. 383 vd.; Eitrem, 1977, s. 173 vdd.; Nilsson, 1992, s. 95; Zaidman ve Pantel 1994, s. 67; Rachet, 1999, s. 32 vd.). Bu törende yeni doğan çocuk için bir arınma ritueli düzenlenirdi, arınma bebeğin vücudunun güzel kokulu yağlarla, bazen de tuzla ovulması ya da tuzlu suyla yıkanması ile sağlanırdı (Binder, 1976, s. 87; Eitrem, 1977, s. 324). Çocuk çıplak olarak, büyük babası, babası ya da süt annesi tarafından, üzerinde aile ocağının koruyucu tanrıçası Hestia'nın oturduğuna inanılan, hiç sönmeyen yanan ocağın etrafında dolandırıldıktan sonra toprağın üzerine bırakılırdı (Nilsson, 1992, s. 95). Ocağın üstündeki ateşin aynı zamanda arındırıcı bir

fonksiyonu da vardır (Burkert, 1977, s. 383 vd.; Eitrem, 1977, s. 154.4, 158 vd.). Bu arada su dökülür ve dualar okunurdu. Bu rituel ile yeni doğan çocuk evin bir üyesi olmuştur. Hemen bunun ardından çocuğun babası tarafından resmi kabulüne geçilirdi (Zaidman ve Pantel, 1994, s. 67)². Bu seremoni bir yemekle son bulurdu.

Doğumdan sonra 7. veya 10. günde çocuğa bir isim verilir (Binder, 1976, s. 88; Zaidman ve Pantel, 1994, 67; Nilsson, 1992, s. 95 dpn. 8). Bu vesile ile Apollon, Artemis, Nymphelere yada nehir tanrılarına sunularda bulunulurdu. Hep birlikte bir yemek yenir ve ardından, yemeğe katılan misafirler halka, küçük balta, kılıç ya da ay şeklindeki altın amuletleri bebeğe hediye olarak verirler (Binder, 1976, s. 95 vd.). Ayrıca keskin kokulu sarımsak, demonların kovulmasında etkili bir yöntem olarak görüldüğünden sarımsağın bebeğin beşiğine asılması da adettendir (Binder, 1976, s. 92).

Loğusa ve evi kirli olarak kabul edildiğinden, loğusa yüzüne kara sürülerek, evi ise loğusalığın ardından kara sakızla ovularak arındırılırdı (Nilsson, 1992, s. 95). Hatta Theophrast bir loğusayı ziyaretinde kendisinin de kirleneceğinden şikayet etmektedir (Theophr., Char 16.9; Nilsson, 1992, s. 91). Loğusaların kutsal alanlara girmeleri ise kesinlikle yasaktır (Burkert, 1977, s. 146; Nilsson, 1992, s. 95).

Loğusalığın farklı zamanlarda örneğin 14 ya da 40 günde son bulduğu ve bu sürecin düşük yapan kadınlarda daha da uzun sürdüğü bilinmektedir (Binder, 1976, s. 89; Nilsson, 1992, s. 95). Loğusalık anne için düzenlenen arınma ritüelleri ile son bulurdu. Arınma ritüellerinde esas olan yıkanma ve doğum tanrıçalarına yapılan sunulardır. Loğusaların arınması için doğum tanrıçalarına yapılan en önemli sunulardan biride köpek kurbanıdır (Nilsson, 1992, s. 95 dpn. 6). Tüm bu sunular evin altarında ya da tapınakta gerçekleştirilirdi. Bu sunularda doğuran kadınların koruyucusu Artemis Chitone'nin yeri ise oldukça özeldir, loğusalar kıyafetlerini ona sunarlardı ve arınırlardı. Doğum sırasında ve sonrasında loğusaya değen elbise, saç bandı, kemer, göğüs bandı gibi her türlü

1 Gynaikeion, evin içinde kadınların yün eğirip, bez dokuyup diktiği diktikleri ve aynı zamanda burada çocuklarını büyüttükleri mekanlardır. Kızlar burada evlenene kadar, erkek çocukları ise okul yaşına gelene kadar kalırlardı.

2 "Babası tarafından evlatlığa kabul edilmeyen çocuklar ise evin ocağına getirilmezler, evden ve şehirden uzakta bir yere (agrios) götürülerek bırakılırlardı. Yeni doğan bebeklerin terk edilmesi motifine, Ödipus'un şehrin dışında bir yere götürülüp bırakılması ve burada çobanlar tarafından büyütülmesi gibi, bir çok söylencede sık sık rastlanır."

nesne kirli kabul edildiğinden, doğumdan sonra bir teşekkür olarak mutlaka doğumla ilintili bir tanrıçaya adanmalıydı (Binder, 1976, s. 93 vd.; Nilsson, 1992, s. 114 vd.).

Antik çağda hamilelik, doğum ve loğusalık sürecinden kısaca bahsettikten sonra, şimdide sizlere Efes kentinden bu süreçle ilgili olduğunu düşündüğüm bir grup malzemeyi tanıtmak istiyorum. Bu grubu oluşturan örneklerin hepsi kadınlar tarafından sağlıklı bir hamilelik, doğum ve loğusalık dileği ile doğumla ilintili tanrıçalara sunulmuş adaklardır. Ancak tüm bu adaklar, Efes kentinde Demeter-Persephone (?) ile kentin baş tanrıçası Artemis Ephesia'yı doğumla ilgili tanrıçalar olarak ön plana çıkarmaktadırlar.

Demeter-Persephone (?)

Demeter genel olarak tarımla ilgili bir tanrıça iken, Demeter Thesmophoros tamamen kadınlar ve esasen aile ile ilgili bir tanrıçadır (Binder, 1976, s. 78). Thesmophoros olarak aynı zamanda bir Kurotrophos'dur (Eckstein ve Waszink, 1950, s. 398 vdd.; Binder, 1976, s. 49, 59, 94; Nilsson, 1992, s. 199 vdd.; Dierichs, 2002, s. 75 dñn. 12, s. 207; Soykal-Alanyalı, 2005c, s. 299; Hadzisteliou Price, 1978, s. 190 vd.; Simon, 1987, s. 164 vdd.). Demeter evliliğın, doğurganlığın ve doğumların yardımcı olma özelliğini kadınlara özgü olan ve tamamen kadınlar tarafından kutlanan Thesmophoria bayramlarından almaktadır (Nilsson, 1906, s. 313 vdd.; Burkert, 1977, s. 251, 365 vdd.; Parke, 1987, s. 123 vdd.; Nilsson, 1992, s. 461 vdd.) Özellikle Elethia, Eleusia, Eletho, Eleusina, Enelyskis, Epilyamene gibi epithetleri onun doğumların yardımcı olmasına işaret etmektedirler. Hatta tanrıça Syrakusa ve Tarent'de Eileithyia ile eş tutulmaktadır (Petersmann, 1987, s. 192). Demeter ve Eileithyia kutsal alanlarından gelen buluntuların bir kısmı aynı türden buluntular olup- hamile kadınlar, çocuklarını emziren kadınlar ve çömelerek oturmuş çocuk betimleri gibi- bunlar iki tanrıçanın ortak doğalarına işaret etmektedirler (Pingiatoglou, 1981, s. 51 vdd.; Merker, 2000, s. 323 vdd.). Persephone'de aşağı İtalya ve Sicilya'da sadece yeraltının hakimesi değil aynı zamanda ana tanrıça olarak tapınım görür. Kadınların evlilik hayatları ve çocukları onun koruması altındadır (Petersmann, 1987, s. 193 dñn. 127-132).

Efes yarık kaya tapınağındaki kült objeleri her iki tanrıçanın da, İtalya'da olduğu gibi, Küçük Asya'da

da Kurotrophos doğasını açıkça vurgular niteliktedir. Thesmophoria bayramlarının Efes'te de kutlandığını biliyoruz ve bu bize tanrıçanın Efes'te de kadınlarla iç içe bir külte sahip olduğunun direk habercisidir (Hdt. 6, 16; Strab. 14, 632; Knibbe, 1978, s. 496 vd.). Şimdi sizlere özellikle Demeter-Persephone kültü ile ilişkilendirdiğim, doğum yapan bir kadının betimlendiği terrakotta figürini (Resim 1) tanıtmak istiyorum³. Muhtemelen çıplak betimlenmiş olan kadın figürü, bacaklarını açarak çömelir vaziyette oturmuştur (Soykal-Alanyalı, 2005c, s. 295 vd.). Yuvarlak ve şişkin olarak gösterilmiş karnı hamile olduğuna işaret etmektedir. Yüzü oldukça aşınmış, açık olan saçları masif ve kabarık bir şekilde betimlenmiştir. Ellerini ise karnının alt kısmında genital bölgesinde tutmaktadır⁴. Figürinin ellerini genital bölgesinde tutması, bacaklarını iyice açmaya çalışması, doğum sürecinin başladığına işaret etmektedir (Nilsson, 1992, s. 115; Merker, 2000, s. 127 ve 337; Dierichs, 2002, s. 73).

Bu doğumun ön ve belki de en önemli, esasen rahim ağzının açılma aşamasını⁵ (cervix dilatation) işaret etmektedir (Dierichs, 2002, s. 76).

Hellenistik döneme tarihlenen, Efes örneğimizin arka yüzünde, başın hemen arkasında, ortadaki deliği ile figürünü asmaya yarayan küçük bir kulp bulunmaktadır (Soykal-Alanyalı, 2005c, s. 298 vd.). Bu kulp, figürünün bir amulet olabileceğini düşündürmektedir. Daha önce doğum yapan kadın betimlerini yansıtan terrakotta amuletlerin küçük ama önemli bir buluntu grubunu oluşturduklarına değinmiştim. Gerçekten bu amulet hamile bir kadın tarafından koruyucu ola-

3 "Bugün Selçuk Efes Müzesi'nde bulunan figürünün korunan yükseklığı 0.049 m'dir. Yüzeyinde yer yer beyaz astar izleri, yüzünde ve saçlarında kırmızı kahve ile pembe arasında değişen boya izleri korunmuştur Hamur rengi: Munsell Soil Color Charts, 1975: 5YR-7/4 ve 7/6. Figürün yumuşak, ince ve sık bir hamura sahip olup içinde az miktarda katkı maddeleri ile mika içermektedir. Figürünün içi boş olup arka yüzünde küçük bir yanma deliği yer almaktadır. Eserin ön yüzü daha özenli bir işçilik gösterirken, arka yüzü daha şematik işlenerek bırakılmıştır. Figürün sağ bacağı diz kapağının altından itibaren kırık ve eksiktir. Eserin yüzeyi kısmen aşınmış olsa da oldukça iyi korunmuştur".

4 Terrakotta figürinlerde kadınların ellerini karnın alt kısmında tutmaları hamilelik ile ilişkilendirilen bir harekettir.

5 Galenos, ebelerin kadınların rahimlerinin açılıp açılmadığını elleriyle kontrol ettiklerini ve açılmadan kadınların ayağa kalkmalarına ve bir sandalyeye oturmalarına müsaade etmediklerini, önce rahim ağzının içine küçük bir parmak girecek kadar açıldığını daha sonra rahim ağzı fütusun çıkışına yeter bir açıklığa kavuştuktan sonra ayağa kalkıp uzanabildiklerini anlatmaktadır.

rak ve iyi bir doğum geçirme dileği ile boyuna asıldı mı, bunu bugün kestirmek biraz zor ancak, kesin olan gerçekten iyi bir doğum dileğiyle ya da iyi bir doğumdan sonra şükran duygularıyla bir doğum tanrıçasına ithaf edilmiş olmasıdır (Binder, 1976, s. 87; Burkert, 1977, s. 133 ve 146; Zaidman ve Pantel, 1994, s. 67 vd.)⁶. Kutsal alanlarda bu tür adak objelerinin iplere bağlanarak asıldığı ve birçok amuletin kutsal alanlardaki adaklar arasında önemli bir buluntu grubunu oluşturdukları bilinmektedir (Akurgal, 1983, s. 99 Lev. 124 a-c; Efes Artemision'undaki amuletler için: Hogarth, 1908, s. 106 vd. Lev. VII; s. 118 Lev. XII; s. 203 Lev. XLIV 2; s. 215 Lev. XLVII 5, s. 15-18, 22-25 ve 27 ayrıca fildişi heykelcik amulet olarak bkz. Lev. XXI 2).

Amuletimizin Demeter-Persephone kültü ile ilişkilendirilmesinde belirleyici olan buluntu yeridir. Aksi takdirde bu amuleti, onlarca doğum tanrıçasından birinin kült çevresine yerleştirmemiz mümkün olmayacaktı. Nitekim eser 1991 yılında, "Yarık Kaya Tapınağı'nın" hemen yakınında yer alan Meryem Kilisesi'nin Episkopeion'un da yapılan kazılar sırasında ele geçirildiğinde herhangi bir kült ile ilişkilendirilememiştir. Ancak son yıllarda "Yarık Kaya tapınağının" tarafımdan Demeter-Persephone kültü ile ilişkilendirilmesi, Yarık Kaya tapınağının hemen yakınında ele geçen bu adagında söz konusu kült ile olası ilintisinin ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır. Bu adak, Yarık Kaya Tapınağındaki olası kültün, doğurganlık, iyi bir doğum ve özellikle çocukların gelişimi ile ilgili doğası ile de uygunluk içindedir (Binder, 1976, s. 78 vd.; Petersman, 1987, s. 192). Yarık Kaya tapınağından ele geçen diğer terrakotta figürinler, tapınağın yeri ve doğası, antik kaynaklar ve tapınağın çevresinden gelen diğer arkeolojik buluntular, bu kültün Demeter-Persephone kültü ile olan ilişkisini kuvvetle desteklemektedirler (Soykal-Alanyalı, 2003, s. 173 vd; Soykal-Alanyalı, 2005a, s. 305 vd., 311; Soykal-Alanyalı, 2005c, s. 299 vd.).

6 Daha sonra bunların doğum tanrıçalarına adak olarak götürülmesi düşüncesinin arkasında ise, hamile ve loğusa kadınların kirli olarak düşünülmesi, bu kirlilik süreci içerisinde onlarla temas eden her şeyin kirlenmesi, bu süreç bittikten sonra kıyafet, kemer ve saç gibi şeylerin tanrıçaya hediye edilmesi, böylelikle demonlar tarafından kirlenilen eşyalardan kurtulma inancı yatmaktadır.

Artemis

Sütana, çocukların ve insan soyunun koruyucusu, hamilelik ve doğumun koruyucusu gibi tanrısal özellikler düşünülünce akla ilk gelen tanrıçalardan biri hiç kuşkusuz Artemis'tir. Şimdi Efes Ketinde Artemis'in bu yönünü yansıtan bir grup adaktan bahsetmek istiyorum.

Bu gruptan ilk örneğimiz (Resim 2) hiç kuşkusuz, Tetragonos Agoranın altında, Lysimachos öncesi Smyrna köyünde AG. 1/89 numaralı kuyuda ele geçen ve MÖ 4. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen terrakotta Kurotrophos'dur (Resim 2) (Soykal-Alanyalı, 2002, s. 169 vdd.; Soykal-Alanyalı, 2005b).

Figürin bir diphros üzerinde oturmaktadır⁷. Kollu Chiton ve Himation giymiş halde betimlenen figürine arkadan ve kolunun özellikle sağ yanından bakıldığında kırık ve eksik olan başının manto ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Chiton figürün sol göğsünü açıkta bırakmaktadır. Büyük bir kısmını Himation'un örttüğü sol kolu ile omzundan ve sırtından kavradığı profilden gösterilmiş ve sol eli ile annesinin göğsünü tutan ve çıplak olarak betimlenmiş olan çocuğu sol göğsünden emzirmektedir.

Bu tür betimleri kültüsel ve mitolojik kontekstleri belli değilse, mutlaka bir tanrıça ile özdeşleştirmektense, Kurotrophos olarak nitelemek daha doğru ya da en azından daha az yanıltıcı olacaktır. Ancak daha çok kadınlarla ilgili olan Kurotrophos kültü, sıklıkla şehir tanrıçaları ile ilişki içindedir, Samos'da Hera, Atina'da Athena ile ilgili olduğu gibi (Hadzisteliou Price, 1978, s. 199). Söz konusu durumun Efes kenti içinde geçerli olduğunu, Efes Artemisionundan bulunmuş çok sayıda benzer terrakotta Kurotrophos betimi açıkça göstermektedir (Higgins, 1954, s. 150 vdd. Nr. 551-557, 559, Lev. 73; Hadzisteliou Price, 1978, s. 29 ve 157). Bu durumda Kurotrophos kültürünün Efes'te, Samos ya da Atina'da olduğu gibi şehrin baş tanrıçası ile

7 Figürin Selçuk Avusturya Kazı evinin deposunda korunmaktadır (K. 86/89-1). Eserin korunan yüksekliği 0.083 m olup, yüzeyinde yer yer beyaz astar izleri korunmuştur. Çok miktarda gri, koyu kahverengi katkı maddeleri ve mika içeren hamuru yumuşak olup orta incelikte ve sıklıktadır. Hamur rengi (Munsell Soil Color Charts, 1975): 7.5 YR-5/6. Ön ve arka yüz negatif kalıptan alınarak yapılmıştır, içi boştur. Arka yüzü hafifçe bombelendirilmiştir, bu yüzde yanma deliği yoktur, figürinin alt kısmı bu amaçla açık bırakılmıştır. Aşağıya doru genişleyerek inen figürinin başı ve dizlerinin alt kısmı kırık ve eksiktir.

esasen Artemis ile organik bir bağ içinde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Nitekim Efes Artemision'un da tanrıçadan "sütana ve insan soyunun devam ettiricisi" olarak söz eden yazıtta tanrıçanın gerçekten bir Kurotrophos olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır (Engelmann, 2001, s. 34 vd.).

Genelde bu tür betimler, esasen tanrıçayı koruduğu himaye altına aldığı çocuklar ile, onları korur ve doyurur biçimde gösteren betimler, Kurotrophos kültü ile ilintili olan tanrıçaların kutsal alanlarında sıkça karşılaşılan bir adak türüdür. Çünkü Kurotrophos epitheti taşıyan tanrıçalar özellikle doğumlarda yardımcı olan tanrıçalar oldukları gibi aynı zamanda çocukların koruyucusu ve doyurucusudurlar. Artemis'de doğum sırasında kadınlar tarafından yardım için çağrılan tanrıçalardandır. Bu özelliklerinden dolayı Artemis sadece Kourotrophos, olarak değil aynı zamanda Paidotrophos ve Lochia olarak da tapınım bulmuştur (Hadzisteliou Price, 1978, s. 125, 139, 157 vd., 189 vd.). Ama o her zaman yardım eden bir tanrıça değil aksine bazen korkunçtu. Özellikle loğusa yatağında ölen kadınlar onun kurbanları idiler. Bu sebeple kadınların en önemli görevlerinden biri Artemis'e ve doğumla ilintili diğer tanrıçalara sağlıklı bir doğum için ya da yeniden tanrıça ile barışmak için yahut çocuklarının onun tanrısal korumasında olması için hediyeler esasen adaklar götürmektir. Bu adaklar arasında doğumda kirlenmiş elbiseler, kemerler ya da tanrıçayı himaye altına aldığı çocukla, onu korur ve doyurur biçimde gösteren Kurotrophos tipindeki heykelcikler ilk sırada yer almaktadır.

Ancak bizim Tetragonos Agora örneğimiz bir kutsal alandan değil bir kuyudan ele geçmiştir. Bu tür kuyular toprakla bağlantısından ötürü hep sağlık verici olarak görülmüşlerdir (Graff, 1992, s. 162). Heykelciğin kuyudaki varlığını arınma ritüelleri ile açıklayabiliriz. Artemis bizzat kendisi, bereketin şartı ve gerekliliği olan arınma ritüellerin bekçisidir (Simon, 1987, s. 160; Simon, 1998, s. 140). Bu sebeple loğusalığın sonunda sağlığına kavuşan bir anne, buradan alınan su ile arındıktan sonra şükran duyguları ile bu heykelciği kuyuya atarak tanrıçaya hediye etmiş olmalıdır.

Efes Artemisionu'nun en anlamlı buluntu gruplarından birini bronz kemerler oluşturmaktadır (Resim

3). Bu kemerlerin bir kısmı Kült heykeli ile ilintilidir. Ancak bir kısmında özellikle kullanıldığına dair izler söz konusudur. Daha önce doğum sırasında ve sonrasında loğusaya değen elbise, saç bandı, kemer, göğüs bandı gibi her türlü nesne kirli kabul edildiğinden, doğumdan sonra bir teşekkür olarak mutlaka doğumla ilintili bir tanrıçaya adanmasının bir gereklilik olduğundan söz etmiştik (Binder, 1976, s. 86; Eitrem, 1977, s. 66. 72.2; Zaidman ve Pantel, 1994, s. 67). Efes Artemision'unda ele geçen bu örnekler doğumla ilgili olmalıdırlar esasen daha önce kadınlar tarafından kullanılan bu kemerler, doğumdan sonra tanrıçaya şükran duyguları ile hediye olarak götürülmüşlerdir (Muss, 1999, s. 603 dñn. 52; Klebinder, 2001, s. 120).

Şimdiye kadar sizlere tanıtmaya çalıştığım, Efes'de Yarık Kaya Tapınağından, Smyrna köyünden ve Artemision'dan bulunmuş olan doğumla ilintili bu adaklar, Efes Kenti ve çevresinde özellikle Artemis ve Demeter'in hamilelerin, loğusaların ve tabi ki doğumun koruyucu tanrıçaları olduklarına işaret etmeleri bakımından büyük önem taşımaktadırlar.

Kaynakça

Hdt. Herodotos

Strab. Strabon

Theophr. Char Theophrastos, Charakteres

Akurgal, E. (1983). *Eski İzmir. Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Binder, G. (1976). Geburt II (Religionsgeschichtlich). *RAC* 9, s. 43-171.

Burkert, W. (1977). *Griechische Religion der archaischen und klassischen Epoche*. Stuttgart: Kohlhammer.

Dierichs, A. (2002). Von der Götter Geburt und der Frauen Niederkunft, Antike Welt. *Zeitschrift für Archäologie und Kulturgeschichte* 82. Mainz: von Zabern.

- Eckstein, F. & Waszink, J. H. (1950). Amulett, RAC 1, s. 398-411.
- Eitrem, S. (1977). *Opferritus und Voropfer der Griechen und Römer*. Hildesheim-New York.
- Engelmann, H. (2001). Inschriften und Heiligtum, *Der Kosmos der Artemis von Ephesos*. Österreichisches Archaeologisches Instituts Sonderschriften 37. (Ed. U. Muss), s. 33-44.
- Graff, F. (1992). Heiligtum und Ritual. Das Beispiel der griechisch-römischen Asklepieia. *Le Sanctuaires Grec*. (Ed. O. Reverdin - B. Grange), s. 159-203.
- Hadzisteliou Price, Th. (1978). *Kourotrophos. Cults and Representations of the Greek Nursing Deities. Studies of the Dutch Archaeological and Historical Society* 8. Leiden: E. J. Brill.
- Higgins, R. A. (1954). *British Museum. Catalogue of the terracottas in the department of Greek and Roman antiquities, Band I*. Oxford.
- Hogarth, D. G. (1908). *British Museum. Excavations at Ephesus. The Archaic Artemisia*. London: British Museum.
- Knibbe, D. (1978). Ephesos - nicht nur die Stadt der Artemis. Studien zur Religion und Kultur Kleinasien. *Festschrift für F. K. Dörner zum 65. Geburtstag, EPRO 66, II*. (Ed. S. Şahin -E. Schwertheim - S. Wagner), s. 489-503.
- Klebinder, G. (2001). Bronzegürtel aus dem Artemision von Ephesos. *Der Kosmos der Artemis von Ephesos*. Österreichisches Archaeologisches Instituts Sonderschriften 37 (Ed. U. Muss), s. 111-122.
- Kongaz, G. (2002). Eski Çağlarda Kadın. 38. *Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Geçmişten Günümüze Tıp Sergisi, Bildiriler Kitabı*, s. 88-95.
- Merker, G. S. (2000). The Sanctuary of Demeter and Kore. Terracotta figurines of the Classical, Hellenistic, and Roman Periods, *Corinth XVIII.IV*. Princeton.
- Muss, U. (1999). Zur Dialektik von Kultstatue und Statuetten im Artemision von Ephesos. *100 Jahre österreichische Forschungen in Ephesos, Akten des Symposions Wien*. (Ed. H. Krinzinger), s. 597-603.
- Nilsson, M. P. (1906). *Griechische Feste von Religiöser Bedeutung. Mit Ausschluss der attischen*. Leipzig.
- Nilsson, M. P. (1992). *Geschichte der griechischen Religion. Die Religion Griechenlands bis auf die griechische Weltherrschaft. Band I*. München.
- Parke, H. W. (1987). *Athenische Feste. Kulturgeschichte der Antiken Welt* 38. Mainz.
- Petersmann, H. (1987). Altgriechischer Mütterkult. Matronen und Verwandte Gottheiten. *BJb Beih.* 44, s. 171-199.
- Pingiatoglou, S. (1981). *Eileithyia*. Königshausen, Germany.
- Rachet, G. (1999). *Lexikon der griechischen Welt*. Darmstadt: Primus Verlag.
- Simon, E. (1987). Griechische Muttergottheiten. Matronen und Verwandte Gottheiten. *BJb Beih.* 44, s. 157-169.
- Simon, E. (1998). *Die Götter der Griechen*. München.
- Soykal-Alanyalı, F. (2002). Ephesos'da bulunmuş olan bir terracotta figürin ışığında Kourotrophoi, *II. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu*, s. 169-176.
- Soykal-Alanyalı, F. (2003). Terrakotta Figürinler Işığında Efes Felsspalttempel-Yarık Kaya Tapınağı. *III. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu*, s. 173-181.
- Soykal-Alanyalı, F. (2005a). Überlegungen zu dem Kult von Demeter und Kore im sogenannten Felsspalttempel in Ephesos. *Synergia. Festschrift für Friedrich Krinzinger*. (Ed. B. Brandt - S. Ladstaetter - V. Gassner), s. 305-312.

Soykal-Alanyalı, F. (2005b). Terrakotta Kourotrophos aus dem Schachtbrunnen in Smyrna bei Ephesos, *Forschungen in Ephesos* (baskıda).

Soykal-Alanyalı, F. (2005c). Efes'te Bulunmuş Bir Terrakotta Adak Figürini Işığında Doğumun Kültür Hayatındaki Yeri ve Önemi. *SERES 2005 III. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Semineri, Bildiriler Kitabı*. (Ed. B. Karasu - A. T. Özen - F. S. Alanyalı - R. Yamaçlı), s. 295-306.

Zaidman, L.& Pantel, P. (1994). Die Religion der Griechen. Kult und Mythos. München: Beck.

Resimler

Resim 1- S. Karwiese

Resim 2- N. Gail, Avusturya Arkeoloji Enstitüsü Arşivi.

Resim 3- Klebinder 2001, 112 Res. 1.

Ayrıca

Bkz. Bakınız

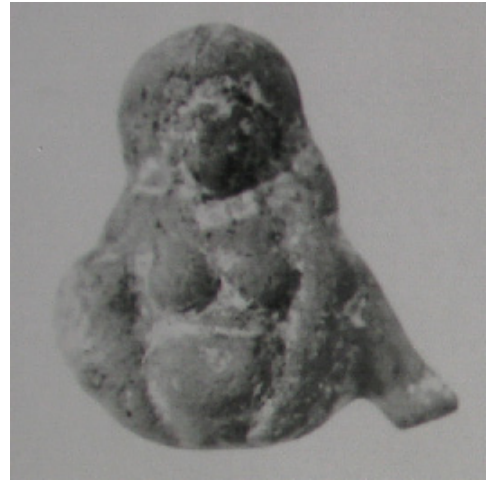
Dpn. Dipnot

Lev. Levha

Res. Resim

Vd. Ve devamı

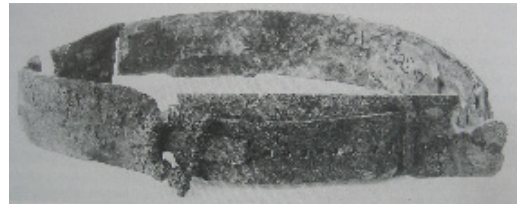
Vdd. Ve devamı devamı

Resim 1

Resim 2

Resim 3